

Omgevingspsycholoog Van Dijk: 'Beleving' hoeft geen bioscoopbezoek of achtbaanrit te zijn!

'Kluer-concept' steekt de lont aan voor een socialere manier van omgevingsontwikkeling

Innovatie is groenondernemer Douwe Snoek niet vreemd. De meest recente denktank waarbij hij zich aansloot, is het 'Kluer-concept'. In deze denktank trekken partijen samen op: een omgevingspsycholoog, een groenaannemer en een bouwer. Zij willen bouwontwerpen beter afstemmen op de eindgebruiker. Snoek: 'We denken nog te traditioneel in de groenwereld. We moeten naar buiten treden en proactief de dialoog zoeken in ons werk.'

Auteur: Santi Raats

9 min. leestijd

INTERVIEW

PRUITT-IGOE: VOORBEELD VAN HOE HET NIÉT MOET

Groenaannemer Douwe Snoek, Snoek Hoveniers: 'Groen ontstrest, maar kan ook de veiligheid beïnvloeden. Ideaal is wanneer een opdrachtgever in de tekenfase, of liever nog eerder, met de plannemakers en een omgevingspsycholoog nadenkt over de hoofdstructuur, sociale elementen, duurzaamheidselementen, faciliteiten zoals parkeergelegenheid en noem maar op.' Snoek haalt het mislukte woonproject Pruitt-Igoe in de Amerikaanse stad Saint Louis aan: 'Dit appartementencomplex werd tussen 1954 en 1956 gebouwd en werd breed uitgemeten in de internationale pers. Maar de woonsituatie verslechterde er in rap tempo. Amper tien jaar later heerste er veel armoede, onveiligheid en rassensorust. In 1972 werd het gehele complex weer gesloopt. Hoe kon dit allemaal zo mislopen? Als je als bouwer samen met een omgevingspsycholoog naar deze situatie kijkt, snap je waarom: dit plan bevatte geen sociale kenmerken.'

Omgevingspsycholoog Joren Van Dijk verklaart: 'Voorbeelden van zaken die verkeerd waren gegaan bij Pruitt-Igoe: ten eerste waren er vooral harde, hufterproof materialen gebruikt. Gebruikers kunnen dit interpreteren als: het is kennelijk normaal dat dingen hier worden stukgemaakt, anders zou dit materiaal niet gebruikt worden. Verder was er weinig aandacht voor detaillering. Er was weinig ruimte gecreëerd die sociale interactie faciliteert. Toezicht op kinderen was lastig; daardoor konden ouders niet zien wat hun kinderen deden en tijdig ingrijpen. De omgeving en de criminaliteit zorgden ervoor dat mensen steeds meer op zichzelf leefden. Hierdoor ontstond anonimiteit. Oude sociale netwerken werden verbroken, doordat complete woonblokken moesten verhuizen naar deze nieuwe wijk. En er was weinig geld voor onderhoud.'

automatisch voorrang. Mensen hebben hun eigen appartement, maar ook een gezamenlijke, parkachtige omgeving daaromheen, waar men elkaar tegenkomt en kan ontmoeten. Wanneer je een dergelijke omgeving inricht, kun je er niet omheen om als betrokken partijen goed met elkaar te overleggen. In het Kluur-concept hebben we deze intentie neergelegd. We willen op die manier meer kleur geven aan de stad.'

Denktank

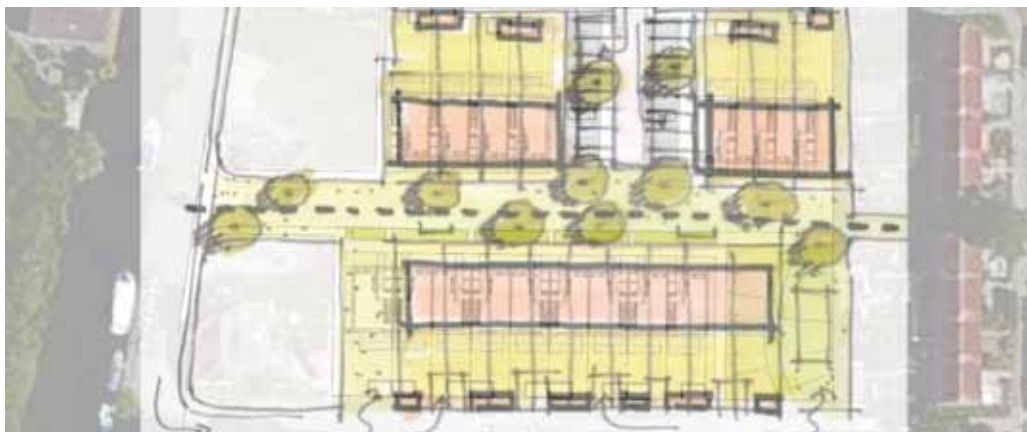
Het concept lijkt in eerste instantie op een bouwteam of ketensamenwerking, maar dat is het volgens Snoek niet. 'We zijn meer een soort denktank waarin we vrijblijvend, vanuit onze expertise met elkaar willen meedenken. Al voordat er een plek is vrijgekomen in de stad, gaan we met elkaar nadenken over een goede visie op de bestemming en deze ideeën aandragen bij potentiële opdrachtgevers. Als Kluur-partijen zoomen we uit naar het totaalverhaal van een bepaalde stad. We vragen

ons allereerst zaken af zoals: wat is de visie van de opdrachtgever? Is er leegstand? Wat voor type mensen wonen hier: is het *hip and happening*, zijn er veel studenten? Waarvoor moeten we ruimte maken in de binnenstad en voor wie moeten we woonwijken maken aan de rand van de stad?'

Sociaal bouwen

Ook bij Bouwbedrijf Lont waait een frisse wind: drie jaar geleden heeft de 36-jarige eigenaar Jetze Lont het stokje overgenomen. Hij heeft directeur Van der Duim aangesteld en hem gevraagd substantieel tijd en energie in met name sociale innovatie te steken. In het bedrijf is een open communicatie- en leercultuur gecreëerd, onder andere met vitaliteits- en verbeterdagen; maar ook met de buitenwereld wil het bedrijf open communiceren. 'We doen meer dan gebouwen neerzetten', trapt Van der Duim af. 'We observeren en analyseren de markt. We kunnen concluderen dat we zoeken naar nieuwe leefvormen. Vroeger leefden we in hechte

Snoek geeft toe dat het initiatief vooral door bouwbedrijf Lont wordt gedragen, in de persoon van directeur Gerard van der Duim. Normaal gesproken wordt civiel in projecten als belangrijkste component gezien en is er projectontwikkelaars, ontwerpers en ingenieurs weinig aan gelegen om groene partijen direct te laten aanschuiven. Naast Snoek Hoveniers en Bouwbedrijf Lont nemen ook Architectenbureau Twa en omgevingspsycholoog Joren van Dijk deel aan het Kluur-concept. Snoek: 'We werken veel samen met Lont en de klik is er. We denken over veel zaken hetzelfde. Onder andere dat we het hele spel rond stadsinrichting weleens zouden willen veranderen, omdat de klant, dus de eindgebruiker, te weinig centraal staat. Nu staat bij stadsinrichting het gebouw centraal, maar we willen mensen centraal maken. Een huis is een huis, een gebouw is een gebouw en dat blijven ze voorlopig. Maar bewoners willen wonen in een omgeving die voor hen als 'thuis' voelt. Mensen zijn door de jaren heen enerzijds veel individualistischer geworden, maar anderzijds hebben ze daardoor soms behoefte aan vertrouwd gezelschap. Hierdoor zijn in steden de zogenaamde *shared spaces* in opkomst: alle verkeersgebruikers zijn gelijkwaardig. Auto's hebben dus niet meer

Dit straatontwerp is tot stand gekomen dankzij de betrokkenheid van omgevingspsycholoog Joren van Dijk.

Het Kluer-concept heeft al een prijsvraag gewonnen voor een project in Heerenveen

stammen en samenlevingen; tegenwoordig leven we individualistisch. We leven op onszelf, of we daar nu voor kiezen of niet. Er zijn meer eenoudergezinnen dan vroeger, we zitten door digitalisering meer binnen en kinderen wonen verder van hun ouders af, waardoor ouderen afhankelijk zijn van de inkoop van zorg of van hulp van hun directe omgeving. Feitelijk is de mate van individualisme waarin we nu leven tegennatuurlijk. Het resultaat

is dat mensen hierdoor dreigen te vereenzamen. Voor ons als bouwbedrijf betekent dit bijvoorbeeld dat we woningen efficiënter moeten indelen. De tuinen zijn dan vaak klein of zelfs afwezig, maar bewoners maken samen gebruik van de ruimte voor de deur. Het gaat niet om het aantal vierkante meters dat bewoners tot hun beschikking hebben in hun woonomgeving, maar of de wijk en de woning goed aanvoelen. Alleen dan blijven ze er lang wonen. Projectontwikkelaars verkopen nu woningen, maar eigenlijk zouden we moeten uitgaan van de vragen: wat levert een wijk op voor de bewoners? Wat is het "sociale bankje" in de buurt waar mensen elkaar nog op natuurlijke wijze kunnen ontmoeten?

Privacy betekent ook: anderen kunnen ontmoeten. Omgevingspsycholoog Joren van Dijk: 'Je bouwt niet alleen voor unieke personen, maar ook voor een wijk. Dit betekent dat je moet nadenken over de behoeftes van unieke personen als gezamenlijke behoeftes. De meeste mensen denken bij privacy aan 'afgesloten zijn'. Voor de psychologie betekent privacy dat je je niet alleen kunt afzonderen, maar ook de vrijheid hebt om andere mensen op te zoeken! De ruimte kan het ontmoeten van mensen faciliteren. Dat vertaalt zich bijvoorbeeld in gedeelde sociale ruimtes, waar men elkaar kan ontmoeten, de hond kan uitlaten, waar kinderen kunnen spelen, waar men kan sporten en fietsen, allemaal door elkaar heen. Ook ouderen hoeven niet meer per se te wonen in isolatie, zoals in een

verzorgingstehuis. Vooral ouderen die minder zorgbehoevend zijn, kunnen een plek krijgen in een wijk met een mengeling aan verschillende gebouwtypes, zoals voor starters, jonge gezinnen, ouders met pubers of alleenstaanden. De groene plekjes in de wijk moeten voor ouderen bereikbaar zijn en de rondjes het liefst kort, zodat de wijk ook aantrekkelijk is voor (oudere) mensen die slecht ter been zijn.'

Groen tegen stress en gevoel van onveiligheid Van Dijk vertelt dat groen aantoonbaar ontspant. 'In de psychologie ziet men het hoofd als een mentale spier. De aandachtsspanne is eindig en daarna moet het hoofd opnieuw opladen. Als een mens naar natuur kijkt, laadt hij of zij sneller op en kan deze persoon uitdagingen beter aan. Het loont dus om een omgeving mooi groen aan te kleden.' Van Dijk gaat verder: 'Elke omgeving is anders en vertelt iets over hoe bewoners de ruimte gebruiken. De mate waarin het groen wordt onderhouden en het afval opgeruimd, zegt bijvoorbeeld iets over het gedrag van de mensen die daar wonen: welke informele regels of normen gelden er? Hoe strikter de normen en hoe lager de tolerantiegrens, hoe sneller mensen zich onveilig of onprettig voelen als de buurt en de beplanting niet netjes worden bijgehouden. Doorkijkjes zijn belangrijk voor het gevoel van veiligheid, maar naast zicht zijn ook andere zintuigen belangrijk, zoals gehoor, geur en beleving. Beleving kan op allerlei manieren worden opgeroepen, vooral door afwisseling in

Joren van Dijk, omgevingspsycholoog.

Gerard van der Duim, directeur van bouwbedrijf Lont.

de omgeving, waarbij verschillende dingen te zien zijn. Dat kan bijvoorbeeld door een pad een stukje langs een vaart te laten lopen, daarna langs een plantsoentje, en vervolgens langs een straat met fietsers. "Beleving" hoeft geen bioscoopbezoek of achtbaanrit te zijn! Bij de aanleg van speelse trappetjes in een buitenontwerp moet je rekening houden met de doelgroep. Als je te maken hebt met een immobiele doelgroep, zoals ouderen die hun evenwicht moeilijk kunnen bewaren of afhankelijk zijn van rolstoel of scootmobiel, dan moet je iets creatiefs bedenken om hoogteverschillen te overbruggen.'

Van Dijk heeft talloze adviezen en ideeën voor het inpassen van groen in woonwijken: 'Bekijk per woning hoe het uitzicht vanuit de voorkamer op het groen is. Onderzoek laat zien dat vooral dit uitzicht bepaalt of mensen tevreden zijn met het groen. Zorg dat het groen divers is wat betreft hoogte, dichtheid en soort. Dit maakt het aantrekkelijker om naar te kijken. Overweeg ook het gebruik van planten die hun blad behouden in de winter. Als overburen bij elkaar naar binnen kunnen kijken, kan groen in het midden van de straat meer privacy bieden. Tegelijkertijd kan dit ook een blokkade vormen bij het houden van overzicht. Vermijd dus te dichte bosschages in het midden van een omgeving. Zorg dat er speelgroen aanwezig is voor de kinderen, zoals mogelijkheden om zich te verstoppen, te klimmen, te rennen of te voetballen. Maak van de straat rondom het groen een gedeelde sociale ruimte; de auto is er te gast. Om te benadrukken dat het gedeelte rond het groen voetgangersgebied is, kun je klein groen plaatsen, wat aangeeft dat er mensen wonen. Plaats op de kop van het groenperkje een element waardoor automobilisten worden gewaarschuwd dat hier kinderen spelen en voetgangers lopen. Bijvoorbeeld een standbeeld van kinderen, een speeltoestel, een muurschildering of een laag hegje, zoals in een hofje.'

Kluer-concepttoer

Het team rond het Kluer-concept is nog niet begonnen aan een concreet project, maar wel aan een toer langs gemeenten, woningcorporaties en zorgpartijen om hen het Kluer-concept voor te leggen. Het Kluer-team is al zeven keer op pad geweest. Van der Duim: 'De meeste stedenbouwkundige plannen liggen natuurlijk al klaar. Maar we hopen te kunnen aanschuiven zodra er nieuwe bouwplannen gemaakt moeten worden!'

Prijsvraag

De Kluer-denktank heeft inmiddels een prijsvraag

gewonnen die was uitgeschreven voor de realisatie van een inbreidingsplan in Heerenveen voor woningbouwcorporatie Accolade. Het ging hier om de bouw van zestien woningen. Van der Duim: 'De prijs is vooral gewonnen vanwege het Kluer-concept, de betaalbaarheid van de woningen en het alternatieve groenplan dat gepresenteerd is. Ons plan gaat uit van meer groen, ruimte om te ontmoeten en te spelen, sociale cohesie, minder auto's en goede ontsluiting voor voetgangers en fietsers. De uitvoering begint eind 2018. Vooralsnog zit Snoek niet in het bouwteam, maar het streven is wel dat Snoek zich aansluit.' Concrete voorstellen vanaf de tekentafel Bouwbedrijf Lont heeft samen met omgevingspsycholoog Van Dijk een plan gemaakt. Op basis hiervan heeft de architect op hoofdlijnen de contouren uitgezet en is het groenplan voor de verantwoordelijke gemeenteambtenaar uitgewerkt. Van der Duim: 'Het plan zal grotendeels volgens het voorstel uitgevoerd worden.'

'Omgevingspsycholoog Van Dijk gaf nuttige input over de benadering van de binnenruimte en groenvoorzieningen', aldus Van der Duim. Zo stelde Van Dijk onder meer voor om door een andere ontsluitingsroute ruimte te creëren voor een binnentuin en om een bestaand hofje te behouden door er een cul-de-sac van te maken. Van Dijk legt daarover uit: 'Een doodlopende weg verhoogt de onderlinge verbondenheid tussen de bewoners en het gevoel van veiligheid, omdat mensen elkaar kennen en buitenstaanders snel herkennen.' Van Dijk gaf ook aan dat de door de opdrachtgever aangemerkte locatie voor groen onlogisch is, omdat daar geen bezoekersstromen langs komen. 'Daardoor wordt de plek op zijn best gebruikt door weinig mensen en op zijn slechtst door mensen die niet gezien willen worden. Plaats het groen op een centrale plek, liefst rondom paden waar mensen bewegen. Op die manier versterken groen en verblijfsgebied elkaar. Als het groen meer centraal tussen de woningen geplaatst wordt, kun je overwegen om hier speeltoestellen, een voetbalveldje of een bankje te plaatsen', aldus Van Dijk. Ook stipt de omgevingspsycholoog aan dat de functies 'verblijven' en 'verkeer' (inclusief auto's die naar hun parkeerplaats rijden) in het kader van de veiligheid goed moeten worden gescheiden in de ruimte.

Communicatie

Over de bouwvoorbereidingen adviseerde Van Dijk: 'Op het bouwveld staat nu een voetbalveldje. Voor kinderen is het vervelend als dit tijdens en na de bouw verdwenen is. Kijk of je tijdens de bouw hiervoor een alternatieve (mobiele) locatie

kunt creëren. Hierover kun je met de buurt communiceren. Wordt het huidige kavel gebruikt om honden uit te laten? Als er gebouwd gaat worden, verdwijnt deze plek. Dan is het handig om ook hiervoor een alternatief te bieden. Er staan veel woningen om het bouwgebied heen. Informeer de bewoners tijdig en duidelijk over wat er tijdens de bouw gaat gebeuren en welke alternatieven ze hebben om hun normale activiteiten te kunnen uitvoeren.'

Animo

Volgens Van der Duim bestaat er meer animo voor het Kluer-concept. 'Vooral woningcorporaties hebben er oren naar. Zij zien in de praktijk dat er behoefte is aan zorg voor elkaar. Ze zijn blij om oplossingen van ons te horen, zoals een simpel bankje voor het raam, een moestuin of een depot voor gereedschap dat bewoners met elkaar delen. Ook zorginstellingen en gemeenten zijn volop op een sociale manier aan het denken. Ze lopen alleen nog vast bij de vraag hoe ze hun ambities precies moeten vormgeven.'

Van Dijk: 'Sommige invalshoeken van de omgevingspsychologie klinken voor de hand liggend, maar er wordt helaas nog te vaak top-down gewerkt in bouwprocessen: eerst wordt de grote structuur neergezet, alvorens men fijnmaziger te werk gaat. Maar het probleem is dat beleving van bewoners vaak op microniveau plaatsvindt. Hier is in traditionele bouwprocessen weinig ruimte voor. Door hier vanaf het begin van het proces aandacht aan te besteden, wordt het mogelijk om woningen, straten of wijken te ontwerpen die beter inspelen op de ruimtelijke behoeftes van bewoners. Soms valt er aan de sociale beleving niet veel te doen, omdat men gewoon geld wil verdienen. Als de focus ligt op geld verdienen met een slim bouwconcept, is er weinig ruimte voor structuren en details die leiden tot een prettige beleving voor bewoners. Ik denk persoonlijk dat er juist geld te verdienen is aan het creëren van straten die afgestemd zijn op de behoeften van eindgebruikers!'

Be social

Scan of ga naar:

www.stad-en-groen.nl/artikel.asp?id=41-7375